

*Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Навчально-науковий юридичний інститут*

Кафедра теорії та історії держави і права

Сворак С. Д.

ОСНОВИ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ

Методичні вказівки для підготовки семінарських занять для студентів спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування денної форми навчання

Івано - Франківськ

2022 р.

Проф., д.ю.н. Сворак С.Д.

Основи держави і права України: для студентів спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування денної форми навчання. – Івано-Франківськ: Юридичний інститут Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, 2022.

Затверджено на засіданні кафедри теорії та історії держави і права Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол №1 від 01 вересня 2022 р.)

Затверджено Науково-методичною радою Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(протокол № 1 від 18 жовтня 2022 р.)

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

РОЗДІЛ 2. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА 1. ОСНОВИ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ

ТЕМА 2. ОСНОВИ ТЕОРІЇ ПРАВА

ТЕМА 3. ОСНОВИ ПРАВОВОЇ ПОВЕДІНКИ ТА ЮРИДИЧНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.

ТЕМА 4. ОСНОВИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ.

ТЕМА 5. ОСНОВИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

ТЕМА 6. ОСНОВИ СІМЕЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

ТЕМА 7. ОСНОВИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ.

РОЗДІЛ 3. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.

РОЗДІЛ 1. **ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ**

Вивчення нормативної навчальної дисципліни «Основи держави і права України» є формою правової освіти студентів неюридичних спеціальностей. Це зумовлено рядом факторів: по-перше, необхідністю сформувати у студентів належний рівень правосвідомості; по-друге, потребою в оволодінні ними практичними навичками застосування чинного законодавства України; по-третє, необхідністю виробити у студентів вміння аналізувати наявні в Україні правові явища, державно — правову дійсність та правові процеси.

Студенти повинні усвідомлювати роль права, його функції і завдання, місце серед інших соціальних інструментів, знати свої права, свободи і обов'язки, розуміти механізм, межі та способи їх реалізації. Це сприятиме не лише подоланню правового нігілізму, що існує зараз у нашому суспільстві, а й стимулюватиме процес демократичних перетворень, які відбуваються в Україні. Лише правосвідома особистість здатна активно включитися в цей процес.

Нормативна навчальна дисципліна “ Основи держави і права України” включає в себе теоретичну частину (лекційний курс) і практичну частину (практичні заняття). Практичні заняття покликані забезпечити глибше освоєння матеріалу, вміння реалізовувати положення законодавства в конкретних життєвих ситуаціях. У зв'язку з цим кожне заняття включає в себе розгляд теоретичних питань та вирішення практичних задач, що формулюють у студентів розуміння процесу реалізації правових норм на практиці.

РОЗДІЛ 2.
ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА 1.
ОСНОВИ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ

1. Поняття і ознаки держави.
2. Теорії походження держави.
3. Апарат та механізм держави.
4. Функції держави.
5. Форма держави в Україні.

Реферати:

1. Ознаки правової держави.
2. Органи державної влади України.

Термінологічне завдання: держава; право; функції держави; апарат держави; орган держави; форма держави.

Контрольні запитання:

1. Які теорії виникнення держави вам відомі?
2. Вкажіть ознаки, що відрізняють державу від організації влади первісного суспільства.
3. Назвіть найбільш важливі ознаки держави.
4. Що означає форма державного правління?
5. Які види форми правління вам відомі?
6. Порівняйте унітарну державу та федерацію.
7. Порівняйте федерацію та конфедерацію.
8. Дайте визначення поняттю «функції держави».
9. Дайте визначення терміну «монархія», і які види її існують?
10. Порівняйте монархію та республіку.
11. Відмежуйте право від соціальних норм первісного суспільства.

12. Охарактеризуйте елементи правової норми.
13. Визначте поняття правомірної і протиправної поведінки.

Практичне завдання :

1. Зобразіть у вигляді схеми різновиди держав за формою державного правління.

Література:

1. Пилипенко П.Д. Основи правознавства / П.Д.Пилипенко, Н.М. Хома, М.С. Кельман. – Львів : «Магнолія 2006», 2016. – 467 с.
2. Сімейне право України / [Гопанчук В.С., Жилянська І.В., Палінчак Н.М. та ін.] ; під ред.. В.І. Борисової. – К. : Юрінком Інтер, 2016. – 264 с
3. Мельник М.І. «Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність». - К.: «Атіка», 2019. – 576 с.
4. Основи держави і права України: Підручник /За ред. проф. В.Л. Ортинського, проф. В.К. Грищука, М.А. Мацька. – К.: Знання, 2018. – 583 с.
5. Шляхтун П.П. Конституційне право України: Підручник. - К.: Освіта України, КНТ, 2018 – 592 с.
6. Адміністративне право: Навч. пос. /О.І. Остапенко, З.Р. Кісіль, М.В. Ковалів, Р.В. Кісіль. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2018. – 536 с.
7. Правознавство: Навч. посіб. /С.В. Дрожжина, О.О. Одінцева, В.О. Кондратьєв та ін.; За ред. С.В. Дрожжиної. – К.: Знання, 2018. – 350 с.
8. Правознавство: Навч. посіб. /С.В. Дрожжина, О.О. Одінцева, В.О. Кондратьєв та ін.; За ред. С.В. Дрожжиної. – К.: Знання, 2018. – 350 с.
9. Правознавство: Підручник/ Авт. кол.: Демський С.Е., Ковальський В.С., Колодій А.М. (керівник авт. кол.) та інші; За ред. В.В. Копейчикова.— К.: Юрінком Інтер, 2002. — 736 с.

- 10.Правознавство: Підручник/ Авт. кол.: Демський С.Е., Ковальський В.С., Колодій А.М. (керівник авт. кол.) та інші; За ред. В.В. Копейчикова, А. М. Колодія — К.: Юрінком Інтер, 2005. — 752 с.
- 11.Правознавство: Підручник/ Авт. кол.: Демський С.Е., Ковальський В.С., Колодій А.М. (керівник авт. кол.) та інші; За ред. В.В. Копейчикова, А. М. Колодія — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 752 с.
- 12.Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права людини і громадянина в Україні: Навч. посіб. — К.: Юрінком Інтер, 2003. — 336 с.

ТЕМА 2. ОСНОВИ ТЕОРІЇ ПРАВА

1. Поняття і ознаки права.
2. Право в системі соціальних норм.
3. Функції права.
4. Джерела (форми) права. Нормативно-правові акти як джерела права України.

Термінологічне завдання: джерела права; функції права; нормативно-правовий акт; правовий прецедент; правовий звичай; нормативно-правовий договір (угода).

Реферати:

1. Правосвідомість та правова культура.
2. Поняття, ознаки та види правової поведінки.

Контрольні запитання:

1. Що означає поняття «система права»?
2. Назвіть ознаки права і дайте його визначення.
3. Дайте визначення поняття «функції права».
4. Які функції права вам відомі.
5. Відмежуйте право від соціальних норм первісного суспільства.

6. Охарактеризуйте елементи правової норми.
7. Визначте поняття правомірної і протиправної поведінки.

Література:

1. Пилипенко П.Д. Основи правознавства / П.Д.Пилипенко, Н.М. Хома, М.С. Кельман. – Львів : «Магнолія 2006», 2016. – 467 с.
2. Сімейне право України / [Гопанчук В.С., Жилиянська І.В., Палінчак Н.М. та ін.] ; під ред.. В.І. Борисової. – К. : Юрінком Інтер, 2016. – 264 с
3. Мельник М.І. «Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність». - К.: «Атіка», 2019. – 576 с.
4. Основи держави і права України: Підручник /За ред. проф. В.Л. Ортинського, проф. В.К. Грищука, М.А. Мацька. – К.: Знання, 2018. – 583 с.
5. Шляхтун П.П. Конституційне право України: Підручник. - К.: Освіта України, КНТ, 2018 – 592 с.
6. Адміністративне право: Навч. пос. /О.І. Остапенко, З.Р. Кісіль, М.В. Ковалів, Р.В. Кісіль. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2018. – 536 с.
7. Правознавство: Навч. посіб. /С.В. Дрожжина, О.О. Одінцова, В.О. Кондратьєв та ін.; За ред. С.В. Дрожжиної. – К.: Знання, 2018. – 350 с.
8. Правознавство: Навч. посіб. /С.В. Дрожжина, О.О. Одінцова, В.О. Кондратьєв та ін.; За ред. С.В. Дрожжиної. – К.: Знання, 2018. – 350 с.
9. Довідник з прав людини. — К., 1995.
10. Жуковський А., Субтельний О. Нариси історії України / Ред. Я. Грицак, О Романів. — Львів, 1992.
11. Зайцев О.Л. Основи правознавства. — Харків, 1998.
12. Загальна теорія держави і права. / За ред. В.В. Копейчикова. — К.:

Юрінком Інтер, 1997. — 320 с.

13. Кириченко В.М. Правознавство: Модульний курс. – К.: ЦУЛ, 2007.-328 с.

ТЕМА 3.

ОСНОВИ ПРАВОВОЇ ПОВЕДІНКИ ТА ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

1. Поняття, види і причини правопорушень.
2. Юридичної відповідальності: поняття, принципи, види та мета.
3. Підстави настання юридичної відповідальності та звільнення від неї.

Термінологічне завдання: юридичні факти; правопорушення; проступок; юридична відповідальність.

Реферати:

1. Поняття правопорушення та їх види.
2. Підстави, зміни і припинення правовідносин.
3. Види юридичної відповідальності.
4. Законність і справедливість.

Контрольні запитання:

1. Що таке правопорушення і які ознаки воно має?
2. Які причини правопорушення ви знаєте?
3. Дайте загальну характеристику злочинів і проступків.
4. За якими ознаками правопорушення класифікують на види?
5. Дайте види юридичної відповідальності, назвіть її ознаки і види.
6. Що є підставами юридичної відповідальності?
7. Які наслідки зумовлює юридична відповідальність.

Література:

1. Пилипенко П.Д. Основи правознавства / П.Д.Пилипенко, Н.М. Хома, М.С. Кельман. – Львів : «Магнолія 2006», 2016. – 467 с.

2. Сімейне право України / [Гопанчук В.С., Жилянська І.В., Палінчак Н.М. та ін.] ; під ред.. В.І. Борисової. – К. : Юрінком Інтер, 2016. – 264 с
3. Мельник М.І. «Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність». - К.: «Атіка», 2019. – 576 с.
4. Основи держави і права України: Підручник /За ред. проф. В.Л. Ортинського, проф. В.К. Грищука, М.А. Мацька. – К.: Знання, 2018. – 583 с.
5. Шляхтун П.П. Конституційне право України: Підручник. - К.: Освіта України, КНТ, 2018 – 592 с.
6. Адміністративне право: Навч. пос. /О.І. Остапенко, З.Р. Кісіль, М.В. Ковалів, Р.В. Кісіль. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2018. – 536 с.
7. Правознавство: Навч. посіб. /С.В. Дрожжина, О.О. Одінцева, В.О. Кондратьєв та ін.; За ред. С.В. Дрожжиної. – К.: Знання, 2018. – 350 с.
8. Правознавство: Навч. посіб. /С.В. Дрожжина, О.О. Одінцева, В.О. Кондратьєв та ін.; За ред. С.В. Дрожжиної. – К.: Знання, 2018. – 350 с.
9. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України. Навч посіб В С Ковальський (кер. авт кол.), В. Т Білоус, С Е. Демський та ін., Відп ред. Я Кондратьєв. — К. Юрінком Інтер, 2002. — 320 с.

ТЕМА 4.

ОСНОВИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ.

Заняття 1

1. Конституційне право - провідна галузь в системі національного права України.
2. Загальна характеристика Конституції України.
3. Внесення змін до Конституції України.
4. Форми здійснення народного суверенітету. Безпосередня і представницька демократія.

5. Поняття та види референдумів в Україні. Порядок проведення референдуму в Україні.
6. Вибори як форма волевиявлення народу.

Реферати:

1. Політичні права громадян України.
2. Поняття та види референдумів.
3. Правовий статус Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Методичні вказівки:

Конституційне право є провідною галуззю правової системи України, основою для розвитку усіх інших галузей права. Тому його вивчення має особливо важливе значення. При підготовці до семінарського заняття студентам у першу чергу слід засвоїти структуру Конституції України та визначити предмет конституційно-правового регулювання. Особливу увагу слід звернути на інститут правового статусу особи та інститут державної влади.

Термінологічне завдання: конституційне право; конституція; верховенство права; права людини; громадянство; обов'язки; виборча система; вибори; референдум; вето; імпічмент; державна влада; державний прапор; державний герб; державний гімн; правовий статус особи.

Контрольні питання:

1. Здійсніть класифікацію основних прав людини.
2. Кому належить право законодавчої ініціативи в Україні?
3. Перерахуйте коло питань, які врегульовуються виключно законами України.
4. Які питання вирішуються виключно виключно референдумом і які питання не можуть виноситися на референдум?
5. Охарактеризуйте повноваження Верховної Ради України.

6. Які етапи включає виборчий процес? Охарактеризуйте кожен з них.

7. Порівняйте вибори і референдум.

Практичне завдання:

1. Особа без громадянства В. у день голосування звернулась до дільничної виборчої комісії з проханням видати їй бюлетені для голосування. Дільнична виборча комісія відмовила у видачі бюлетенів і дала роз'яснення В. з цього приводу.

Чи має право В. брати участь у виборах? Відповідь обґрунтуйте з посиланням на відповідну правову норму.

Чи законні дії дільничної виборчої комісії?

2. Кабінет Міністрів України прийняв розпорядження, що суперечить чинному законодавству. Який механізм відміни даного рішення?

Література:

1. Конституція незалежної України У 3 кн — Кн 1 Документи, коментарі, статті. — К., 1995.
2. Конституційні акти України 1917—1920 Невідомі конституції України. - К., 1992.
3. Конституційне право України / За ред. В. Ф. Погорілка. — К., 1999.
4. Конституційне право України (вид. 2-ге: переробл. і доповн.). / За ред. проф. В.Ф. Погорілка. — К., 2000. — 734 с.
5. Конституційне право України: Підручник для вищих навч. закладів / За ред. Ю. М. Тодики, В. С Журавського. — К., 2002.
6. Конституційне право України: Підручник для юрид. спец, вузів / За ред. В. Ф. Погорілка. — 4-те вид. — К., 2003.
7. Конституція України: Наук. - практ. коментар / Голова редкол. В. Я. Тацій та ін. — Х.; К., 2003.
8. Конституція України — основа подальшого розвитку законодавства. —

- К., 1997.
9. Конституція України — Основний Закон суспільства, держави, людини: Наук.-метод. рекомендації. — К., 1998.
  10. Костюченко О. А. Конституційне право України: Навч. — метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни. — К., 2001.
  11. Кравченко В. В. Конституційне право України: Навч. посіб. — К., 2001.
  12. Кравченко В. В. Конституційне право України у визначеннях та схемах: Навч. посіб. — К., 2002.
  13. Кравченко В. В., Сербан Ф. І. Конституційне право України (тематичний словник термінів та визначень). — К., 1996.
  14. Котюк В.О. Теорія права. — К.: Вентурі, 1996.

ТЕМА 5.

ОСНОВИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

1. Відносини, які регулюються цивільним правом. Учасники цивільних правовідносин.
2. Цивільна правоздатність і дієздатність фізичних осіб .
3. Юридична особа в цивільному праві.
4. Майнові права фізичних та юридичних осіб.
5. Право власності та його конституційний захист. Форми і види власності.
6. Інтелектуальна власність.

Реферати:

1. Система цивільного права України.
2. Правове регулювання представництва, доручення та довіреності в Україні.
3. Правове регулювання інституту спільної власності в Україні.
4. Порядок прийняття та оформлення спадщини за цивільним законодавством України.

Методичні вказівки:

Цивільне право України є галуззю приватного права України, що регулює майнові та особисті (немайнові) відносини. Ці відносини є найпоширенішими у суспільстві і тому дана галузь права охоплює надзвичайно велику кількість норм. Ключовим джерелом цивільного права виступає Цивільний кодекс України, побудований за пандектною системою. Тому для системного вивчення цивільного права України потрібно спочатку дослідити структуру, основні положення та новели Цивільного кодексу України.

Термінологічне завдання: цивільне право; цивільне законодавство; суб'єкти цивільних правовідносин; об'єкти цивільних правовідносин; зміст цивільних правовідносин; юридична особа; фізична особа; цивільна правоздатність; цивільна дієздатність; правочин; право володіння; право користування; право розпорядження; право інтелектуальної власності; зобов'язання; договір; договір купівлі—продажу; договір позики; договір майнового найму; спадщина; спадкова трансмісія; спадкова маса; заповіт; заповідальний відказ (відмова).

Контрольні питання:

1. Які відносини регулює Цивільний кодекс України.
2. Охарактеризуйте ознаки особистих немайнових прав.
3. Перерахуйте способи захисту цивільних прав, передбачені в Цивільному кодексі України.
4. Які особливості притаманні фізичним особам як суб'єктам цивільних правовідносин?
5. Які особливості притаманні юридичним особам як суб'єктам цивільних правовідносин?
6. Які форми власності закріплені законодавством України?
7. Охарактеризуйте право спільної власності.

Практичне завдання:

1. 16-річний К., отримавши стипендію, придбав радіоприймач. Батько К., дізнавшись про це, звернувся до магазину з вимогою забрати проданий його синові радіоприймач назад і повернути заплачені за нього гроші. Батькові К. було відмовлено в цьому, і він звернувся з позовною заявою до суду, поставивши вимогу про визнання даної угоди недійсною та присудження йому можливості отримувати стипендію сина, оскільки той нераціонально її використовує.

Охарактеризуйте дієдатність К.

Чи правомірні вимоги батька?

Яке рішення має прийняти суд?

2. Громадянин Б. продав громадянину В. двокімнатну квартиру, що знаходилась у його власності. Договір купівлі-продажу квартири був оформлений у простій письмовій формі.

Чи дотримано форму договору в даному випадку? Відповідь обґрунтуйте.

Які правові наслідки недотримання форми договору?

Які умови дійсності договорів Ви знаєте?

3. Після смерті громадянина М. залишилася дружина, син, який має дитину, двоє онуків, мати яких була дочкою М. і померла ще до смерті М.

Як буде розподілено майно між спадкоємцями у випадку коли заповіт не був складений?

Література:

1. Цивільне право. Загальна частина. / За ред. О. А. Підпригори, Д. В. Бобрової. — К.: “Вентурі”, 1995.
2. Цивільне право України. Книга 1. / За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. — К.: “Юрінком Інтер”, 1999.

3. Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / О.В. Дзера (керівник авт. кол.), Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.; За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової. — К.: Юрінком Інтер, 2002.
4. Цивільне право України. Академічний курс: Підруч.: У 2-х т. / За ред. Я. М. Шевченко. — К., 2003.
5. Цивільне право України: Підруч.: У 2-х кн. / За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової. — К., 2004.
6. Цивільне право України: Підруч. У 2-х т. / За заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. — К., 2004.
7. Пилипенко П.Д. Основи правознавства / П.Д.Пилипенко, Н.М. Хома, М.С. Кельман. — Львів : «Магнолія 2006», 2016. — 467 с.
8. Сімейне право України / [Гопанчук В.С., Жилиянська І.В., Палінчак Н.М. та ін.] ; під ред.. В.І. Борисової. — К. : Юрінком Інтер, 2016. — 264 с
9. Мельник М.І. «Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність». - К.: «Атіка», 2019. — 576 с.
10. Основи держави і права України: Підручник /За ред. проф. В.Л. Ортинського, проф. В.К. Грищука, М.А. Мацька. — К.: Знання, 2018. — 583 с.
11. Шляхтун П.П. Конституційне право України: Підручник. - К.: Освіта України, КНТ, 2018 — 592 с.
12. Адміністративне право: Навч. пос. /О.І. Остапенко, З.Р. Кісіль, М.В. Ковалів, Р.В. Кісіль. — К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2018. — 536 с.
13. Правознавство: Навч. посіб. /С.В. Дрожжина, О.О. Одінцова, В.О. Кондратьєв та ін.; За ред. С.В. Дрожжиної. — К.: Знання, 2018. — 350 с.
14. Правознавство: Навч. посіб. /С.В. Дрожжина, О.О. Одінцова, В.О. Кондратьєв та ін.; За ред. С.В. Дрожжиної. — К.: Знання, 2018. — 350 с.

ТЕМА 6.
ОСНОВИ СІМЕЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

1. Поняття сім'ї.
2. Поняття шлюбу, умови та порядок його укладання.
3. Підстави та порядок розірвання шлюбу.
4. Особисті права та обов'язки подружжя.
5. Майнові права подружжя.
6. Взаємні права та обов'язки батьків і дітей.
7. Усиновлення, опіка, піклування, патронат.

Реферати:

1. Поняття, предмет і система сімейного права.
2. Особливості прийняття та структура Сімейного кодексу України.
3. Порядок та особливості укладення шлюбного договору.
4. Правовий режим спільної сумісної власності подружжя.
5. Права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів.

Методичні вказівки:

Сім'я є первинним та основним осередком суспільства і тому сімейні правовідносини є одними з найпріоритетніших в Україні. Вони стосуються не лише правового статусу подружжя, а й правового становища дітей. Саме тому прийняття нового Сімейного кодексу України стало важливою віхою у розвитку правового регулювання сімейних правовідносин в Україні.

Враховуючи вищенаведене, студенти повинні засвоїти структуру Сімейного кодексу України, знати майнові і немайнові права та обов'язки подружжя, права та обов'язки батьків і дітей, і, особливо, способи захисту власних сімейних прав та прав дитини.

Термінологічне завдання: сімейне право; шлюб; сім'я; спільна сумісна власність; роздільне майно; шлюбний контракт; усиновлення (удочеріння); опіка; піклування; патронат; аліменти; акти цивільного стану.

Контрольні запитання:

1. Який шлюбний вік встановлено законодавством України для чоловіків та жінок?
2. Вкажіть випадки розірвання шлюбу державним органом реєстрації актів цивільного стану.
3. Визначте доцільність укладання шлюбного договору.
4. Порівняйте розірвання шлюбу та визнання його недійсним.
5. Вкажіть підстави позбавлення батьківських прав.
6. Порівняйте опіку та усиновлення.
7. Порівняйте опіку та патронат.
8. Які правові наслідки породжує усиновлення?
9. Проаналізуйте правовий статус опікунів та піклувальників по відношенню до підопічних.
10. Перелічіть особисті немайнові права подружжя.
11. Яке майно визнається спільною сумісною власністю подружжя?

Практичне завдання:

1. Івано-Франківським міським відділом реєстрації актів цивільного стану зареєстровано шлюб між 15-річною Н., яка була на 5-му місяці вагітності, та 17-річним К. Батьки К. подали заяву до суду про визнання шлюбу недійсним. В судовому засіданні було встановлено, що рішення міськвиконкому про зниження шлюбного віку не було прийнято.

Яке рішення повинен прийняти суд?

Які підстави визнання шлюбу недійсним?

2. 53-річний Д. і 49-річна О. вирішили розлучитись. У них немає неповнолітніх дітей, а спору з приводу спільно нажитого ними майна не виникає.

Який порядок розірвання шлюбу в даному випадку?

Якщо б між громадянином Д. і громадянкою О. виник спір з приводу майна, то чи вплинуло б це на порядок розірвання шлюбу? Відповідь обґрунтуйте.

3. Громадянин В. звернувся до суду з позовом про розірвання шлюбу з громадянкою Р. При цьому на їх утриманні знаходилась дитина у віці 8 місяців. Р. згоди на розлучення не давала.

Чи мав право В. робити це?

Як в даному випадку повинен поступити суд? Відповідь обґрунтуйте.

ТЕМА 7

ОСНОВИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ.

1. Поняття, ознаки і види кримінальних правопорушень.
2. Стадії вчинення кримінального правопорушення. Добровільна відмова.
3. Поняття неосудності.
4. Співучасть у вчиненні кримінального правопорушення.
5. Кримінальне покарання : поняття та види.

Реферати:

1. Поняття і ознаки кримінального права.
3. Поняття та особливості кримінальної відповідальності.
4. Порівняльно-правовий аналіз понять «кримінальне правопорушення» та «адміністративний проступок».
5. Порівняльно-правовий аналіз адміністративної та кримінальної відповідальності.

6. Особливості призначення кримінальних покарань.

Методичні вказівки:

Законодавство України про кримінальне право України є охоронним (на відміну від інших галузей права та галузей законодавства, що переважно є регулятивними). Тому при вивченні особливостей законодавства України про кримінальне право України слід виділяти не його предмет правового регулювання, а предмет правової охорони. Особливу увагу слід звернути на відмінності, що існують між адміністративними стягненнями та кримінальними покараннями, між адміністративною та кримінальною відповідальністю.

Термінологічне завдання: злочин; співучасть; вина; покарання; крадіжка; грабїж; розбій; кримінальна відповідальність.

Контрольні запитання:

1. Які види кримінальних правопорушень ви знаєте?
2. Порівняйте ознаки проступку та ознаки складу злочину.
3. Що таке співучасть? І які види співучасті ви знаєте?
4. Які стадії кримінального правопорушення передбачені Кримінальним кодексом України?
5. Розмежуйте поняття “крайня необхідність” та “необхідна оборона”.
6. Чим відрізняється адміністративний проступок від злочину?
7. Що таке добровільна відмова від доведення правопорушення до кінця?
8. Охарактеризуйте види умислу та необережності.
9. Вкажіть обтяжуючі та пом'якшуючі обставини вчинення правопорушення. Як вони впливають на визначення міри покарання за вчинений злочин?
10. Які види кримінальних покарань передбачені Кримінальним кодексом України?

Практичне завдання:

1. 24 вересня 2005 року громадянину К. виповнилось 14 років. Після святкування з друзями наступаючого дня народження він з хуліганських мотивів вбив громадянку О. Час скоєння злочину припав на 23 год. 30 хв. 23 вересня 2005 року.

Чи буде К. нести відповідальність за вбивство?

2. Йдучи з роботи, В. був підданий розбійному нападу з боку групи осіб. Намагаючись захиститись від нападу, громадянин В. застосував молоток, що знаходився в його наборі інструментів. Внаслідок цього один з нападників загинув, а інші отримали тілесні ушкодження.

Чи буде громадянин В. нести кримінальну відповідальність? Відповідь обґрунтуйте.

3. Громадянин Д., у якого в саду діти постійно зривали яблука, загородив сад колючим дротом, по якому провів електричний струм невеликої сили. На воротах Д. почепив застережний знак про небезпеку. Сусідка громадянина Д. випадково заплуталась на дротах і померла від тривалої дії електричного струму.

Чи є в діях Д. ознаки злочину?

Чи зміниться оцінка його дій, якщо двох дітей, які незаконно хотіли проникнути в сад, вбило струмом?

Література:

1. Пилипенко П.Д. Основи правознавства / П.Д.Пилипенко, Н.М. Хома, М.С. Кельман. – Львів : «Магнолія 2006», 2016. – 467 с.
2. Сімейне право України / [Гопанчук В.С., Жилянська І.В., Палінчак Н.М. та ін.] ; під ред.. В.І. Борисової. – К. : Юрінком Інтер, 2016. –

3. Мельник М.І. «Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність». - К.: «Атіка», 2019. – 576 с.
4. Основи держави і права України: Підручник /За ред. проф. В.Л. Ортинського, проф. В.К. Грищука, М.А. Мацька. – К.: Знання, 2018. – 583 с.
5. Шляхтун П.П. Конституційне право України: Підручник. - К.: Освіта України, КНТ, 2018 – 592 с.
6. Адміністративне право: Навч. пос. /О.І. Остапенко, З.Р. Кісіль, М.В. Ковалів, Р.В. Кісіль. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2018. – 536 с.
7. Правознавство: Навч. посіб. /С.В. Дрожжина, О.О. Одінцова, В.О. Кондратьєв та ін.; За ред. С.В. Дрожжиної. – К.: Знання, 2018. – 350 с.
8. Правознавство: Навч. посіб. /С.В. Дрожжина, О.О. Одінцова, В.О. Кондратьєв та ін.; За ред. С.В. Дрожжиної. – К.: Знання, 2018. – 350 с.
9. Правознавство: Навч. посіб. — 2-ге вид., перероб. та доп./ В.І. Бобир, С.Е. Демський, А.М. Колодій та ін.; за ред. В.В. Копейчикова. — К.: “Юрінком Інтер”, 1999. — 704 с.

РОЗДІЛ 3.
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

НОРМАТИВНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Декларація про державний суверенітет України: Прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 р. — К.: Україна, 1991. — 8 с.
2. Акт проголошення незалежності України: Прийнятий Верховною Радою України 24 серпня 1991 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. — 1991. — № 38. — Ст. 502.
3. Закон України «Про правонаступництво України» від 12 вересня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 46. — Ст. 617.
4. Декларація прав національностей України: Прийнята Верховною Радою України 1 листопада 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 53. — Ст. 799.
5. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. — К.: Юрінком, 1996. — 80 с.
6. Бюджетний кодекс України.
7. Господарський кодекс України.
8. Господарський процесуальний кодекс України.

9. Житловий кодекс України.
10. Земельний кодекс України.
11. Кримінальний кодекс України.
12. Кримінально-процесуальний кодекс України.
13. Кодекс законів про працю України.
14. Кодекс України про адміністративні правопорушення.
15. Кодекс адміністративного судочинства України.
16. Сімейний кодекс України.
17. Цивільний кодекс України.
18. Цивільний процесуальний кодекс України.
19. Конституція Автономной Республики Крым от 21 октября 1998 г. (утверждена Законом Украины от 23 декабря 1998 г) // Крымские известия. — 1998. — 27 октября.
20. Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим: Закон України від 10 лютого 1998 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 29. — Ст. 191.
21. Про Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим: Закон України від 2 березня 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 21. — Ст. 158.
22. Про державну службу: Закон України від 16 грудня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 52. — Ст. 490; 1995. — № 34. — Ст. 268.
23. Про винесення на всенародне обговорення проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України»: Указ Президента України від 6 березня 2003 р. // Урядовий кур'єр. — 2003. — 7 березня.
24. Про внесення змін до Конституції України: проект Закону України// Урядовий кур'єр. — 2003. — 7 березня.
25. Закон України «Про громадянство України». Прийнятий 18 січня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 4. — Ст. 65.

26. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 47 — Ст. 256.
27. Про правовий статус іноземців: Закон України від 4 лютого 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 23. — Ст. 162.
28. Про біженців: Закон України від 21 червня 2001 р. // Голос України. — 2001. — 31 липня.
29. Закон України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» від 21 січня 1994 р. // Голос України. — 1994. — 1 квітня. Закон Української РСР «Про свободу совісті та релігійні організації» Прийнятий 23 квітня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 25. — Ст. 283.
30. Закон України «Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх» від 24 січня 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 6. — Ст. 35.
31. Закон України «Про національні меншини в Україні» від 25 червня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 36. — Ст. 529.
32. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу»: Прийнятий 25 березня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 27. — Ст. 385.
33. Закон України «Про об'єднання громадян»: Прийнятий 16 червня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 34. — Ст. 504.
34. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 18 жовтня 2001 р. // Урядовий кур'єр, 2001 р. — № 201 — 202. — 2 листопада.
35. Про вибори народних депутатів України: Закон України від від 25.03.2004 № 1665-IV.
36. Про всеукраїнський та місцевий референдуми: Закон України від 3 липня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 33. — Ст. 443; 1992. — № 35. — Ст. 515.

37. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 4 квітня 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 19. — Ст. 135. — 1998. — № 40—41. — Ст. 250.
38. Про Регламент Верховної Ради України: Постанова Верховної Ради України від 27 липня 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 35. — Ст. 339. — № 40. — Ст. 371.
39. Про Уповноваженого Верховної Ради з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 20. — Ст. 99.
40. Про Рахункову палату Верховної Ради України: Закон України від 11 липня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 43. — Ст. 212.
41. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 20 — 21. — Ст. 190.
42. Про зміни у структурі центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 15 грудня 1999 р. // Урядовий кур'єр. — 1999. — 17 грудня.
43. Про систему центральних органів виконавчої влади: "Указ Президента України від 15 грудня 1999 року // Урядовий кур'єр. — 1999. — 17 грудня.
44. Про склад Кабінету Міністрів України: Указ Президента України від 15 грудня 1999 року // Урядовий кур'єр — 1999. — 17 грудня.
45. Закон України «Про адвокатуру»: Прийнятий 19 грудня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 9. — Ст. 62.
46. Про прокуратуру: Закон України від 5 листопада 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1991 — № 53. — Ст. 793; 1993. — № 22. — Ст. 229. — № 50. — Ст. 474; 1995. — № 11. — Ст. 71. — № 43. — Ст. 313.
47. Про Конституційний Суд України: Закон України від 16 жовтня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 49. — Ст. 272.

48. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». (За станом на 5 березня 2001 р.): Офіційне видання // Верховна Рада України. — К.: Парламентське вид-во, 2001. — 68 с
49. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11 липня 2002 р. № 93-IV // Юридичний вісник України № 34. — 2002 — 24 — 30 серпня.
50. Закон України «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні» // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 3.
51. Постанова Верховної Ради України «Про чинність Закону України «Про Рахункову палату» від 14.01.1998 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 24.

МОНОГРАФІЧНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Пилипенко П.Д. Основи правознавства / П.Д.Пилипенко, Н.М. Хома, М.С. Кельман. – Львів : «Магнолія 2006», 2016. – 467 с.
2. Сімейне право України / [Гопанчук В.С., Жилинська І.В., Палінчак Н.М. та ін.] ; під ред. В.І. Борисової. – К. : Юрінком Інтер, 2016. – 264 с
3. Мельник М.І. «Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність». - К.: «Атіка», 2019. – 576 с.
4. Основи держави і права України: Підручник /За ред. проф. В.Л. Ортинського, проф. В.К. Грищука, М.А. Мацька. – К.: Знання, 2018. – 583 с.
5. Шляхтун П.П. Конституційне право України: Підручник. - К.: Освіта України, КНТ, 2018 – 592 с.
6. Адміністративне право: Навч. пос. /О.І. Остапенко, З.Р. Кісіль, М.В. Ковалів, Р.В. Кісіль. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2018. – 536 с.
7. Правознавство: Навч. посіб. /С.В. Дрожжина, О.О. Одінцова, В.О. Кондратьєв та ін.; За ред. С.В. Дрожжиної. – К.: Знання, 2018. – 350 с.
8. Правознавство: Навч. посіб. /С.В. Дрожжина, О.О. Одінцова, В.О. Кондратьєв та ін.; За ред. С.В. Дрожжиної. – К.: Знання, 2018. – 350 с.
9. Довідник з прав людини. — К., 1995.
10. Жуковський А., Субтельний О. Нариси історії України / Ред. Я. Грицак, О Романів. — Львів, 1992.
11. Зайцев О.Л. Основи правознавства. — Харків, 1998.
12. Загальна теорія держави і права. / За ред. В.В. Копейчикова. — К.: Юрінком Інтер, 1997. — 320 с.
13. Кириченко В.М. Правознавство: Модульний курс. – К.: ЦУЛ, 2007.-328 с.
14. Колпаков В. К. Адміністративне право України: Підручник. — К., 1999.
15. Коментар до Конституції України. Інститут законодавства Верховної Ради України. — 2-е вид., випр. і допов. — К., 1998. — 412 с.

16. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права людини і громадянина в Україні: Навч. посіб. — К.: Юрінком Інтер, 2003. — 336 с.
17. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Державне будівництво і місцеве самоврядування: Навч. посіб. — К.: Юрінком Інтер, 2000. — 304 с.
18. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні Підручник / За ред. Я. Ю. Кондратьєва. — К.: Юрінком Інтер, 2003. — 464 с.
19. Констан Б. Об узурпации. / О свободе. Антология западноевропейской классической либеральной мысли. — М.: Наука, 1995. — 204 с.
20. Конституція незалежної України У 3 кн — Кн 1 Документи, коментарі, статті. — К., 1995.
21. Конституційні акти України 1917—1920 Невідомі конституції України. - К., 1992.
22. Конституційне право України / За ред. В. Ф. Погорілка. — К., 1999.
23. Конституційне право України (вид. 2-ге: переробл. і доповн.). / За ред. проф. В. Ф. Погорілка. — К., 2000. — 734 с.
24. Конституційне право України: Підручник для вищих навч. закладів / За ред. Ю. М. Тодики, В. С. Журавського. — К., 2002.
25. Конституційне право України: Підручник для юрид. спец, вузів / За ред. В. Ф. Погорілка. — 4-те вид. — К., 2003.
26. Конституція України: Наук. - практ. коментар / Голова редкол. В. Я. Тацій та ін. — Х.; К., 2003.
27. Конституція України — основа подальшого розвитку законодавства. — К., 1997.
28. Конституція України — Основний Закон суспільства, держави, людини: Наук.-метод. рекомендації. — К., 1998.
29. Костюченко О. А. Конституційне право України: Навч. — метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни. — К., 2001.
30. Кравченко В. В. Конституційне право України: Навч. посіб. — К., 2001.
31. Кравченко В. В. Конституційне право України у визначеннях та схемах:

Навч. посіб. — К., 2002.

32. Кравченко В. В., Сербан Ф. І. Конституційне право України (тематичний словник термінів та визначень). — К., 1996.
33. Котюк В.О. Теорія права. — К.: Вентурі, 1996.
34. Марченко М.Н. Проблемы теории государства и права. — М., 2001.
35. Михайленко А.Г. Основы государства и права. — К.: “Фемина”, 1994.
36. Муніципальне право України: Підручник / В. Ф. Погорілко, О. Ф. Фрицький, М. О. Баймуратов та ін. / За ред. В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького. — К: Юрінком Інтер, 2001. — 352 с.
37. Основы конституційного права України: Підручник. — 2-е вид., допов. / За ред. В. В. Копейчикова — К.. Юрінком Інтер, 1998. — 288 с.
38. Правознавство: Навч. посіб. — 2-ге вид., перероб. та доп./ В.І. Бобир, С.Е. Демський, А.М. Колодій та ін.; за ред. В.В. Копейчикова. — К.: “Юрінком Інтер”, 1999. — 704 с.
39. Правознавство: Навч. посіб. — 3-тє вид., перероб. та доп. / В.І. Бобир, С.Е. Демський, А.М. Колодій та ін.; за ред. В.В. Копейчикова. — К.: “Юрінком Інтер”, 2000. — 704 с.
40. Правознавство: Підручник/ Авт. кол.: Демський С.Е., Ковальський В.С., Колодій А.М. (керівник авт. кол.) та інші; За ред. В.В. Копейчикова.— К.: Юрінком Інтер, 2002. — 736 с.
41. Правознавство: Підручник/ Авт. кол.: Демський С.Е., Ковальський В.С., Колодій А.М. (керівник авт. кол.) та інші; За ред. В.В. Копейчикова, А. М. Колодія — К.: Юрінком Інтер, 2005. — 752 с.
42. Правознавство: Підручник/ Авт. кол.: Демський С.Е., Ковальський В.С., Колодій А.М. (керівник авт. кол.) та інші; За ред. В.В. Копейчикова, А. М. Колодія — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 752 с.
43. Правознавство: навчальний посібник за модульно-рейтинговою системою./В.В.Молдован, Л.І. Чупінда. – К. : ЦНЛ, 2006.-184.
43. Правознавство. Навчальний посібник/За аг.ред. П.Д. Пилипенка. 3-тє вид. стереотипне – Львів. : «Новий світ-2000»., 2010.-512с.

44. Правознавство. — Львів, 1994.
45. Проблемы теории государства и права / Под ред. проф. М.Н. Марченко. — М., 1999.
46. Рабінович П.М. Основи загальної теорії держави та права. — К., 2001.
47. Семенов В С, Прагнюк О С. Міжнародно-правові аспекти Конституції України. К. Ін Юре, 1997.
48. Семерак О.С., Семерак О.І. Основи правознавства: Навчальний посібник — К. : Знання, 2008-480с.
49. Скакун О. Ф. Теория государства и права. — Харьков, 2000.
50. Слюсаренко А. Г., Томенко М В Історія української конституції — К, 1993.
51. Современные зарубежные конституции: Сб. докл. по конституционному праву зарубежных стран. — М., 1996.
52. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України. Навч посіб В С Ковальський (кер. авт кол.), В. Т Білоус, С Е. Демський та ін., Відп ред. Я Кондратьев. — К. Юрінком Інтер, 2002. — 320 с.
53. Теорія держави і права: Навч. посіб. / А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, Є. Л. Лисенков та ін.; За заг. ред. С. Л. Лисенкова [В. В., Копейчикова]. — К.: Юрінком Інтер, 2002. — 368 с.
54. Тодика Ю М. Конституція України: проблеми теорії і практики. Монографія, — Харків: Факт, 2000 — 608 с.
55. Тодика Ю.М. Тлумачення Конституції і законів України: теорія та практика. Монографія. — Харків: Факт, 2001 — 328 с.
56. Тотюрнин Б. Н. Европейское право: Учебник. — М.. Юристь, 1998. — 456 с.
57. Фрицький О.Ф. Конституційне право України: Підручник. — К.. Юрінком Інтер, 2002. — 536 с.
58. Хрестоматія з правознавства / Посібник для занять з правознавства. — К., 1996.
59. Цивільне право. Загальна частина. / За ред. О. А. Підпригори, Д. В. Бобрової. — К.: “Вентурі”, 1995.

60. Цивільне право України. Книга 1. / За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової. — К.: “Юрінком Інтер”, 1999.
61. Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / О.В. Дзера (керівник авт. кол.), Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.; За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової. — К.: Юрінком Інтер, 2002.
62. Цивільне право України. Академічний курс: Підруч.: У 2-х т. / За ред. Я. М. Шевченко. — К., 2003.
63. Цивільне право України: Підруч.: У 2-х кн. / За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової. — К., 2004.
64. Цивільне право України: Підруч. У 2-х т. / За заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. — К., 2004.
65. Юридичний словник-довідник. — К.: “Феміна”, 1996.
66. Ярмиш О. Н., Серьогін В. О. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні / За заг. ред. Тодики Ю. М. Навч. посібник. — Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. — 672 с.